

واکاوی عوامل موثر بر بهبود سرمایه اجتماعی در سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی: بخش اسفندقه، شهرستان جیرفت)

ناصر شفیع‌ی ثابت*؛ فائزه ابراهیمی پور^۱

۱- گروه جغرافیای انسانی و آمایش، دانشکده علوم زمین، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

(پژوهشی)

پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۱۲/۲۸ تأیید نهایی مقاله: ۱۴۰۱/۸/۱۷

چکیده

در دیدگاه سنتی مدیریت، سرمایه‌های اقتصادی، فیزیکی و انسانی نقش بنیادین ایفا می‌کند. ولی، در نگرش نوین، سکونتگاه‌ها به بهبود سرمایه اجتماعی بیشتر نیاز دارند. چون، بدون بهبود سرمایه اجتماعی، بهره‌گیری از دیگر سرمایه‌ها امکان‌پذیر نخواهد بود. بنابراین، موضوع سرمایه اجتماعی به مثابه یک مقوله بنیادین به شمار می‌آید. در این راستا این مفهوم به مثابه یک عامل انسجام بخش؛ نقش بنیادین در آسان‌سازی توسعه ساختارهای شبکه محلی ایفا می‌کند. بدینسان، پژوهش حاضر با هدف واری‌های مؤثر بر بهبود سرمایه اجتماعی در سکونتگاه‌های روستایی بخش اسفندقه، شهرستان جیرفت انجام شد. بر این بنیان پژوهش حاضر، از نظر هدف کاربردی و از نگرش شیوه اجرای پژوهش، در گروه پژوهش‌های پیمایشی و برحسب ماهیت داده‌ها، از نوع پژوهش‌های کمی است. جامعه آماری پژوهش شامل تعداد ۴۲ روستای دارای سکنه بخش اسفندقه بوده است. در این پژوهش برای تعیین حجم نمونه تصادفی در سطح روستا، تعداد ۳۰ روستا به صورت تصادفی انتخاب شد؛ تجزیه و تحلیل ویژگی‌های جمعیت شناختی و تجمیع پرسش‌ها برای ورود به مدل، و تحلیل سازه‌ها و روابط بیان‌شده در چارچوب نظری با استفاده از نرم‌افزار تحلیل مسیر انجام شد. یافته‌های پژوهش حاضر، حاکی از آن است، که عوامل نهادی، اجتماعی فردی و اقتصادی با متغیر سرمایه اجتماعی رابطه معناداری دارند. به‌گونه‌ای نتایج تحلیل مسیر نشان داد که عوامل نهادی با اثر کلی ۰/۷۳۱ و عوامل اجتماعی با اثر کلی ۰/۶۵۶ و عوامل اقتصادی با اثر کلی ۰/۲۷۱ به ترتیب بیشترین و کم‌ترین تأثیر را در میان سایر عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی داشته است.

واژه‌های کلیدی: بخش اسفندقه، سرمایه اجتماعی، شهرستان جیرفت، عامل اجتماعی، عامل نهادی.

مقدمه

سرمایه اجتماعی از مفاهیم جدید در جامعه‌شناسی است که امروزه مورد توجه محافل علمی بسیاری قرار گرفته است (Egretau, 2017)؛ بر این بنیاد سرمایه اجتماعی یک مفهوم جامعه‌شناختی است که به‌طور فزاینده‌ای توسط دانشمندان علوم اجتماعی مورد استفاده قرار گرفته است (Tsimpo and Wodon, 2018). در این راستا این مفهوم به‌عنوان یک عامل انسجام بخش؛ نقش مهمی در تسریع و تسهیل توسعه ساختارهای شبکه محلی ایفا می‌کند (Muro and Jeffrey, 2008). به‌گونه‌ای که برای آن ویژگی‌های گوناگونی تعریف که شامل اعتماد و رفتارهای مشترک، ارتباطات، همکاری، تعهد متقابل، شناخت متقابل و شبکه‌ها تعریف شده است (Sanders et al, 2020). این مفهوم عامل ایجاد و انسجام روابط اجتماعی در میان روستاییان است (Zhu, Wang, and Sun, 2020). به‌گونه‌ای که این منبع، تحقق اهدافی را ممکن می‌سازد که دستیابی به آن‌ها یا دشوار یا گران خواهد بود. سرمایه اجتماعی در ساختار روابط میان کنشگران نهفته است و کنش‌های اجتماعی را تسهیل می‌کند (Adebayo, 2014). ایده اصلی سرمایه اجتماعی این است که خانواده، دوستان و آشنایان یک فرد، دارایی مهمی را تشکیل می‌دهند (Borgonovi and Andrieu, 2020) که از آن‌ها می‌توان در یک بحران استمداد کرد و آن‌ها را برای کسب منافع به کاربرد (Brown and Sonwa, 2015). می‌توان سرمایه اجتماعی را زیربنا و زمینه‌ساز اصلی روابط بین روستاییان است (Habes, Alghizzawi, Salloum and Mhamdi, 2021)؛ بنابراین، سرمایه اجتماعی از راه پیوند با ابعاد بنیادین اجتماعی، همچون: آگاهی، انسجام، شبکه و روابط، شکل، اعتماد و مشارکت اجتماعی زمینه را برای بهبود زندگی روستاییان فراهم می‌سازد (Frost, Campbell, Mutamba, Mandondo and

(Kozanayi, 2007)؛ به‌عبارت دیگر، سکونتگاه‌ها با سرمایه اجتماعی بالاتر شانس بیشتری دارند (Cobbinah, 2015). و زمینه را برای شکل‌پذیری تشکلهای و انجمن‌های مردم‌نهاد فراهم می‌سازد (Vsaylchenko, Lotiuk and Gut, 2018). با بهبود ابعاد سرمایه اجتماعی در روستاها، پویایی روستاییان افزایش می‌یابد (Fan and Mahadevan, 2019)؛ و زمینه رشد و شکوفایی آن‌ها هم فراهم می‌شود (Adedire, 2014). در این راستا، توجه به عواملی همچون: عامل نهادی، عامل اجتماعی، عامل فردی و اقتصادی در بهبود سرمایه اجتماعی حائز اهمیت است؛ که می‌تواند با فراهم آوردن شرایط مساعد در سطح محلی زمینه را برای بهبود آن افزایش دهد (Egretau, 2017). بر این اساس، توجه به عوامل نهادی همچون (سازمان‌های مردم نهاد، کلاس‌های آموزشی)؛ عوامل اجتماعی (آموزش، بهداشت و رفاه) عوامل فردی، همچون (سن، جنس و سطح تحصیلات)؛ و عوامل اقتصادی همچون (درآمد، اشتغال و پس‌انداز) در بهبود جایگاه سرمایه اجتماعی بسیار حائز اهمیت است (Elgar, Stefaniak and Wohl, 2020)؛ که می‌تواند با فراهم آوردن مهارت‌های متنوع به‌عنوان انگیزه‌ای محسوب می‌شود (Ohe and Kurihara, 2013). به‌طوری که زمینه را برای بهبود سرمایه اجتماعی فراهم می‌سازد. به‌گونه‌ای که بهبود ابعاد سرمایه اجتماعی به‌طور گسترده باعث ایجاد سازوکارها و مناسباتی همچون: گسترش هماهنگی و مسئولیت‌پذیری در بین روستاییان می‌شود (Brown and Sonwa, 2015). بر این بنیاد، سرمایه اجتماعی، متناسب با شکل‌پذیری روابط اجتماعی، اعتماد بین فردی و تعهدات افراد جامعه، توانایی بهبود همکاری بین افراد جامعه و هماهنگی را هم گسترش می‌دهد (Dorobantu and Nistoreanu, 2012). بدین ترتیب، یکی از پایه‌های

بنیادین، مشارکت و پیروی پرشور مردم متأثر از میزان بهبود ابعاد سرمایه اجتماعی آن‌ها است (Simpson, Farrelly and Holliday, 2018). به‌گونه‌ای که با گسترش اطلاعات و آگاهی و بهره‌گیری از دانش بومی روستاییان و شکل‌گیری تشکلهای، زمینه برای ارتباط بیش از پیش بین روستاییان فراهم می‌شود (Bahl and Linn, 1992). بنابراین، گسترش سرمایه اجتماعی در روستاها باعث بالا رفتن سطح اعتماد بین افراد و گروه‌ها، توسعه افراد، و افزایش مشارکت‌های فردی و گروهی؛ اجتماعی - اقتصادی می‌شود (Lestarini, Harmain, Wulandhary and Utari, 2018). به سخن دیگر، سرمایه اجتماعی باعث آماده‌سازی منابع مردمی و حمایت از داده‌های درونی و درگیر ساختن مردم در طرح‌ها و برنامه‌های اجتماعی - اقتصادی، سیاسی و فرهنگی مؤثر بر زندگی آنان است (Ohe and Kurihara, 2013). در این راستا، اثرات عوامل مؤثر بر بهبود ابعاد سرمایه اجتماعی در سکونتگاه‌های روستایی، چالش و پرسشی است که می‌توان پاسخ آن را در درون هر منطقه و ناحیه واکاوی کرد. بنابراین، ضرورت و اهمیت موضوع ایجاب می‌کند تا شناخت علمی و دقیق‌تری به مسئله بهبود ابعاد سرمایه اجتماعی در سکونتگاه‌های روستایی به دست آوریم. زیرا، این نوع شناخت می‌تواند به کاهش فقر، نابرابری، بی‌عدالتی سکونتگاه‌های روستایی در ناحیه مورد مطالعه کمک نماید. افزون بر این، در این ناحیه طرح‌ها برنامه‌های پرشماری در حال انجام است. بنابراین، پژوهش در زمینه میزان بهبود ابعاد سرمایه اجتماعی روستاییان در بخش اسفندقه، فرصتی فراهم می‌سازد تا نقاط قوت و ضعف روستاها را در این زمینه بهتر بشناسند؛ و کمک می‌نماید تا در این راستا به‌گونه‌ای متناسب گام بردارند. بدین ترتیب، هدف بنیادین این پژوهش واری‌های عوامل مؤثر بر بهبود سرمایه اجتماعی در سکونتگاه‌های روستایی بخش اسفندقه است. در این راستا، بر پایه چالش‌های گفته‌شده؛ سؤال‌های بنیادین پژوهش به شرح زیر است: (۱) سکونتگاه‌های روستایی بخش اسفندقه از نظر سرمایه اجتماعی در چه وضعیتی قرار دارند؟ (۲) رابطه عوامل نهادی، اجتماعی، فردی و اقتصادی با میزان سرمایه اجتماعی روستاهای بخش اسفندقه چگونه است؟ و مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر بهبود سرمایه اجتماعی روستاییان بخش اسفندقه کدامند؟ بی‌گمان توجه سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان امر توسعه به پی‌آیند این پژوهش و پژوهش‌های پرشمار دیگر که در مناطق گوناگون انجام شده، زمینه برنامه‌ریزی اثر بخش‌تر روستایی را مبتنی بر دیدگاه مردم و همچنین شرایط هر منطقه، فراهم می‌سازد. بر این اساس برای تبیین بهتر مؤلفه اثرگذار و اثرپذیر؛ ابعاد سرمایه اجتماعی و عوامل مؤثر بر بهبود آن مورد واکاوی قرار می‌گیرد. ریشه بحث سرمایه اجتماعی را می‌توان در پژوهش‌های جامعه‌شناسان قرن نوزدهم یعنی دورکیم^۱، وبر^۲، و زیمل^۳ پیدا کرد (Werna, 2001; Up Hoff, 2016). نخستین بار این واژه را «لیداجادسون هانی فان» به کار برد (Cobbinah, 2015). بدین ترتیب، دانشمندان و نظریه‌پردازان گوناگونی همچون: پیربوردیو^۴، جمیز کلن^۵، گلن لوری^۶، بن پرات^۷، ویلیامسون^۸، بیکر^۹، رابرت پاتنام^{۱۰}، فرانسیس فوکویاما^{۱۱}، شرح گوناگونی از سرمایه اجتماعی را ارائه دادند (Frost et al, 2007). که بیشتر آن‌ها این واژه و مفهوم را شامل سرمایه‌هایی همانند آگاهی اجتماعی، اعتماد اجتماعی، شبکه و روابط اجتماعی، انسجام اجتماعی، گروه‌های اجتماعی، و مشارکت اجتماعی که مردم برای حل مشکلات عمومی خود ترسیم می‌کنند، دانستند (Simpson et al, 2018). سرمایه اجتماعی طی دهه‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ میلادی از

بنیادین، مشارکت و پیروی پرشور مردم متأثر از میزان بهبود ابعاد سرمایه اجتماعی آن‌ها است (Simpson, Farrelly and Holliday, 2018). به‌گونه‌ای که با گسترش اطلاعات و آگاهی و بهره‌گیری از دانش بومی روستاییان و شکل‌گیری تشکلهای، زمینه برای ارتباط بیش از پیش بین روستاییان فراهم می‌شود (Bahl and Linn, 1992). بنابراین، گسترش سرمایه اجتماعی در روستاها باعث بالا رفتن سطح اعتماد بین افراد و گروه‌ها، توسعه افراد، و افزایش مشارکت‌های فردی و گروهی؛ اجتماعی - اقتصادی می‌شود (Lestarini, Harmain, Wulandhary and Utari, 2018). به سخن دیگر، سرمایه اجتماعی باعث آماده‌سازی منابع مردمی و حمایت از داده‌های درونی و درگیر ساختن مردم در طرح‌ها و برنامه‌های اجتماعی - اقتصادی، سیاسی و فرهنگی مؤثر بر زندگی آنان است (Ohe and Kurihara, 2013). در این راستا، اثرات عوامل مؤثر بر بهبود ابعاد سرمایه اجتماعی در سکونتگاه‌های روستایی، چالش و پرسشی است که می‌توان پاسخ آن را در درون هر منطقه و ناحیه واکاوی کرد. بنابراین، ضرورت و اهمیت موضوع ایجاب می‌کند تا شناخت علمی و دقیق‌تری به مسئله بهبود ابعاد سرمایه اجتماعی در سکونتگاه‌های روستایی به دست آوریم. زیرا، این نوع شناخت می‌تواند به کاهش فقر، نابرابری، بی‌عدالتی سکونتگاه‌های روستایی در ناحیه مورد مطالعه کمک نماید. افزون بر این، در این ناحیه طرح‌ها برنامه‌های پرشماری در حال انجام است. بنابراین، پژوهش در زمینه میزان بهبود ابعاد سرمایه اجتماعی روستاییان در بخش اسفندقه، فرصتی فراهم می‌سازد تا نقاط قوت و ضعف روستاها را در این زمینه بهتر بشناسند؛ و کمک می‌نماید تا در این راستا به‌گونه‌ای متناسب گام بردارند. بدین ترتیب، هدف بنیادین این پژوهش واری‌های عوامل

برای خانم‌ها در مقابل ارائه یک برنامه توسط خانم‌ها برای خانم‌های روستا کمتر نتیجه خواهد داد و برعکس. بنابراین عوامل فردی نقش مؤثری در سرمایه اجتماعی دارند (Muro and Jeffrey, 2008). همچنین از عوامل فردی دیگر؛ تنوع سن است که تنش بین فردی و رقابت غیرضروری را کاهش می‌دهد. زیرا، سازمان‌ها و تشکل‌ها براساس ساختار سنی تلاش می‌کنند (Adebayo, 2014). تا برای تداوم متناسب فعالیت نیروی کارشان به‌گونه‌ای عمل کنند که در طولانی‌مدت باعث تسهیل و انتقال مناسب دانش از افراد مسن‌تر به نسل جوان شوند (Frost et al, 2007). در این راستا عوامل اقتصادی نیز در بهبود سرمایه اجتماعی حائز اهمیت است. به‌گونه‌ای که کار و درآمد نقش مهمی در مشارکت روستاییان دارد (Brown and Sonwa, 2015). بنابراین از جمله ابعاد سرمایه اجتماعی، آگاهی اجتماعی است که نقش بسیار سازنده‌ای در پیشبرد اهداف سرمایه اجتماعی دارد (Jamal and Budke, 2020). به‌گونه‌ای که آگاهی اجتماعی یکی از اساسی‌ترین حقوق انسان‌ها است؛ آگاهی با آزادی فردی، شکوفایی توانمندی درونی معنی پیدا می‌کند (Galli et al, 2020). بر این شالوده سرمایه اجتماعی می‌تواند زمینه را برای بهبود آگاهی اجتماعی فراهم می‌کند؛ همچنین روستاییان از طریق کسب اعتماد اجتماعی، توانایی‌های درونی خود را برای دستیابی به اهداف موردنظر ارتقاء می‌بخشند (Bahl and Linn, 1992). به سخن دیگر، روستاییان دارای اعتماد اجتماعی، با درک صحیح از محیط و واکنش به موقعیت‌های پیش رو، در راستای اهداف خود تلاش می‌کنند (Cobbinah, 2015). بر این شالوده سرمایه اجتماعی می‌تواند زمینه را برای بهبود ابعاد اعتماد اجتماعی می‌کند (Cobbinah, 2015). به‌گونه‌ای که انسجام اجتماعی بر سازگاری جمعی

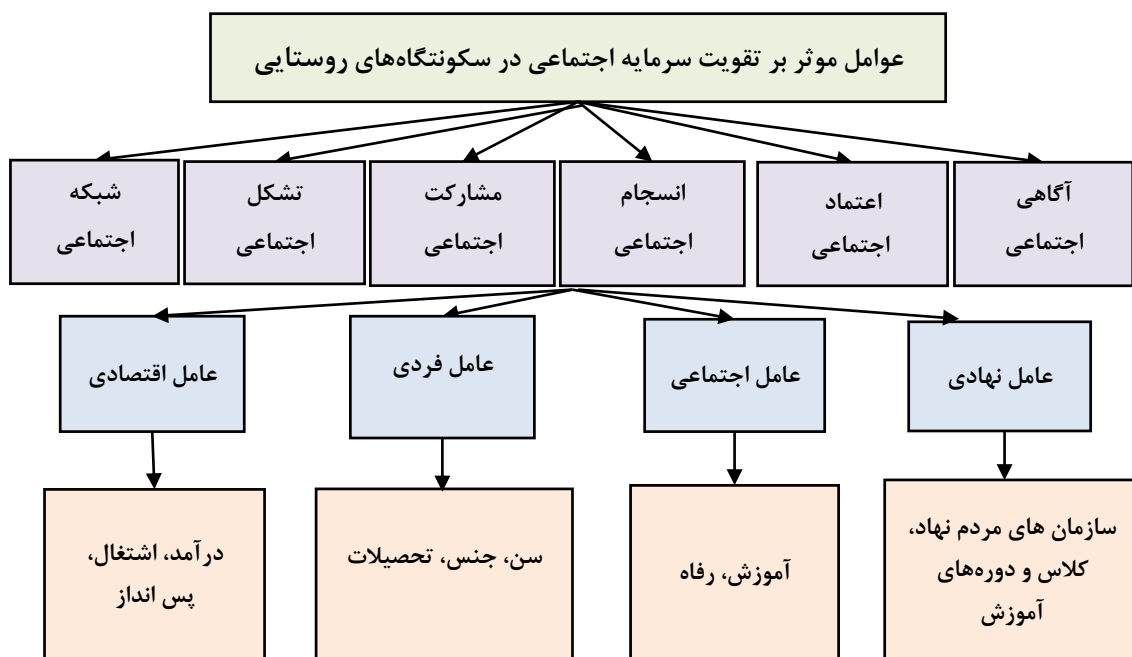
سوی اندیشمندانی همچون «یورگن هابرماس»^{۱۲} هم گفته شد (Vasylychenko et al, 2018). وی و هم‌اندیشان او در مکتب انتقادی فرانکفورت، در زمینه سرمایه اجتماعی، توجه به «نظریه ارتباطی»^{۱۳} و «از پایین به بالا»^{۱۴} را که با مشارکت مستقیم روستاییان رابطه دارد، پیشنهاد کردند (Svendson, 2000; Pumcave, 2016). از عوامل اثر گذار بر متغیر سرمایه اجتماعی می‌توان عوامل نهادی، اجتماعی، فردی و اقتصادی نام برد؛ که عوامل نهادی همچون سازمان‌های مردم نهاد، کلاس‌های آموزشی نقش مهمی را در بهبود بخشیدن به میزان سرمایه اجتماعی ایفا می‌کنند (Adebayo, 2014). از جمله عوامل مهم دیگر نیز نقش مؤثری در بهبود سرمایه اجتماعی روستا دارد؛ عوامل اجتماعی است (Angelstam et al, 2021). به‌گونه‌ای که داشتن محیطی سالم و به دور از مشکلات بهداشتی، داشتن سلامتی جسمی و روحی، آموزش‌های لازم در زمینه‌های مختلف، داشتن رفاه نسبی می‌توانند نقش مثبت یا منفی در میزان اثرگذاری سرمایه اجتماعی در روستا داشته باشند (Frost et al, 2007). به این ترتیب؛ عامل فردی نیز در بهبود ابعاد سرمایه اجتماعی تأثیرگذار است؛ که شامل سطح تحصیلات می‌شود و به‌عنوان انگیزه‌ای در بین اعضای یک تشکل و سازمان برای پیروی از اهدافشان حائز اهمیت است؛ به‌گونه‌ای که درک انتظارات سازمانی از نظر نتایج سازمان، رضایت روستاییان و منافع شخصی و جمعی در کسانی که دارای تحصیلات مرتبط با کارشان هستند، استوارتر است (Adedire, 2014 and Frost et al, 2007). همچنین جنسیت افراد نیز نقش بسیار مهمی در بهبود سرمایه اجتماعی می‌تواند داشته باشد (Choi and Lee, 2021). بدون شک ارائه راهکارها و برنامه‌های مختلف برای روستاییان به‌عنوان نمونه ارائه برنامه توسط آقایان

قوی بین روستاییان زمینه را برای بهبود سرمایه اجتماعی فراهم می‌سازد. در این راستا سرمایه اجتماعی و مشارکت دو مقوله همراه باهم‌اند (Forsell, Tower and Polman, 2020)؛ و مکمل دیگرند، سرمایه اجتماعی زمانی رخ می‌دهد که مشارکت در یک جامعه وجود داشته باشد و ارتقا پیدا کند (Adedire, 2014). به‌گونه‌ای که مشارکت وسیله‌ای است تا مردم به کمک آن بدون اتکای جدی بر نهادهای رسمی بتوانند بر مشکلات خود فائق آیند (Fraser, 2021)؛ یعنی خوداتکا شوند و نیازهای اساسی خود را رفع کنند (Vajja and White, 2008). بر این شالوده، در پژوهش‌های پرشمار بررسی‌شده در این مقاله، آشکار شد، عامل نهادی، عامل اجتماعی و عامل فردی و عامل اقتصادی در بهبود ابعاد سرمایه اجتماعی تأثیرگذار است (Barrios et al, 2021). این در حالی است که در پاره‌ای از پژوهش‌ها در این راستا، به‌عنوان مثال: در کشور آفریقایی زیمبابوه، مشارکت روستاییان و بهبود ابعاد سرمایه اجتماعی هنوز پایین است (Borgonovi and Andrieu, 2020)؛ که توجه به بهبود ابعاد سرمایه اجتماعی با آرمان ترقی مشارکت روستاییان توصیه شده است (Cobbinah, 2015). چون کم‌توجهی به رویکردهای اجتماع‌محور و شیوه‌های مشارکتی در بیشتر کشورهای آفریقایی باعث بروز چالش‌های گوناگون در بهبود ابعاد سرمایه اجتماعی روستاییان در سکونتگاه‌های روستایی‌شان شده است (Frost et al, 2007). در این راستا، در کشور کنیا هم پایین بودن عامل فردی، عامل اجتماعی و عامل اقتصادی و نهادی باعث شده است که اعتماد و مشارکت روستاییان کم‌سواد و فقیر را در فعالیت گوناگون اجتماعی-اقتصادی به گونه نامولد درآورده است (Day et al, 2016). بنابراین، نتایج پژوهش‌های گوناگون حاکی از آن است که شکل‌پذیری سرمایه اجتماعی متأثر

بین اعضای هر جامعه استوار است (Barrios, Benmelech, Hochberg, Sapienza and Zingales, 2021)؛ و پی‌آیند آن پذیرش و درونی کردن نظام ارزشی جامعه و وجود تعلق جمعی و تراکمی از وجود تعامل در بین افراد آن جامعه است (Day, Gu and Sammons, 2016). افزون بر این، انسجام اجتماعی، گونه‌ای احساس مسئولیت دوسویه بین چند نفر یا چند گروه است که از اراده و آگاهی برخوردار هستند (Werna, 2001; Up Hoff, 2016). این مفهوم همانند دیگر ابعاد سرمایه اجتماعی، زمینه را برای بهبود ابعاد انسجام اجتماعی فراهم می‌سازد. بر این بنیاد منظور از شکل‌سازی؛ گردآوردن روستاییانی است که دارای هدف مشترک هستند (Borgonovi and Andrieu, 2020)؛ و دستیابی به این هدف از طریق فعالیت گروهی محقق می‌شود (Cobbinah, 2015). روستاییان با عضویت در تشکل‌های دارای هویت می‌توانند از طریق مشورت با بخش دولتی یا خصوصی سبب تسهیل در رسیدن به اهداف اعضای خود شوند (Dorobantu and Nistoreanu, 2012)؛ همچنین در جلسات غیررسمی مشکلات اعضا را مطرح و به اجماع برسند. هر تشکل با اعضای که دارد می‌تواند در راستای رسیدن به هدف مشترک اعضای خود تلاش نماید (Vajja and White, 2008). به‌گونه‌ای که هر سکونتگاهی، از طریق شبکه‌های رسمی و غیررسمی ارتباطات بین افراد آن شناخته می‌شود (Choi and Lee, 2021). پاره-ای از این شبکه‌ها هم در سطح افقی شکل می‌گیرند و روستاییان برخوردار از وضعیت و قدرت برابر را دور هم جمع می‌نمایند (Vasylchenko, Lotiuk and Gut, 2018). به‌گونه‌ای که در بیشتر موارد شبکه‌ها، آمیخته‌ای از روابط عمودی (در درون خانوارهای روستایی) و افقی (در سطح روستاها) را شامل می‌شوند (Adedire, 2014). بدین ترتیب، شکل‌پذیری و گسترش شبکه و روابط

بستر مناسبی در سکونتگاه‌های روستایی فراهم می‌کند. در پژوهش‌های پیشین عوامل گفته شده به گونه‌ای جدا بررسی شده است. ولی، در این پژوهش همه عوامل اثرگذار بر بهبود سرمایه اجتماعی در سکونتگاه‌های روستایی به گونه‌ای هم-زمان و هم‌راستا واکاوی شده است. در این راستا، براساس ادبیات و پیشینه پژوهش، چارچوب مفهومی به شرح زیر است (شکل ۱).

از بهبود عامل نهادی، عامل اجتماعی، عامل فردی و اقتصادی ابزاری ایده‌آل در سکونتگاه‌های روستایی شناخته می‌شود. به گونه‌ای که با بهبود ابعاد سرمایه اجتماعی متأثر از عامل نهادی، عامل اجتماعی، عامل فردی و اقتصادی به‌عنوان مکمل مشارکت، پیوند قوی در میان روستاییان ایجاد می‌شود که منجر به مشارکتشان می‌شود. بدین ترتیب، بهبود ابعاد سرمایه اجتماعی روستاییان متأثر از عامل نهادی، عامل اجتماعی و عامل فردی و اقتصادی

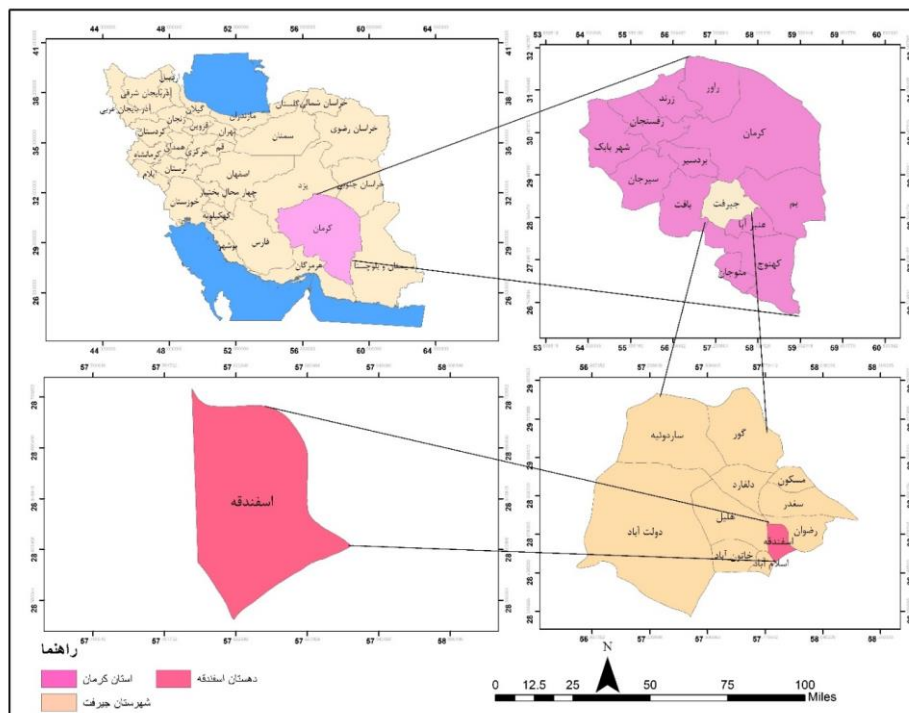

شکل ۱: چارچوب مفهومی پژوهش، (مأخذ: براساس واکاوی ادبیات و پیشینه پژوهش، ۱۳۹۹)

مورد مطالعه بین ۲۸ درجه و ۳۸ دقیقه و ۴۳ ثانیه عرض شمالی و ۵۷ درجه و ۸ دقیقه و ۴۷ ثانیه طول شرقی واقع شده است. این ناحیه، از شمال به دهستان ساردوئیه و از شمال شرق به دهستان دلفارد، از شرق به دهستان‌های هلیل، خاتون آباد و گنج آباد، از جنوب شرق به دهستان اسماعیلی و از جنوب به دهستان هور و از غرب به دهستان دشتاب شهرستان بافت ارتباط دارد.

منطقه مورد مطالعه

برای واکاوی عوامل مؤثر بر بهبود سرمایه اجتماعی در سکونتگاه‌های روستایی بخش اسفندقه انتخاب شد. این ناحیه، دارای ۳۴۷۲ کیلومترمربع مساحت است و حدود ۵۰ درصد از بخش مرکزی شهرستان جیرفت را در بر گرفته است. روستاهای این بخش در فاصله ۷۵ کیلومتری غرب شهر جیرفت و در غرب شهرستان استقرار دارند. موقعیت روستاهای

شکل ۲: محدوده و قلمرو مورد مطالعه، (مأخذ: ترسیم براساس نقشه برداری کشور، سال ۱۳۹۲)

مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر، از نظر هدف بنیادی و از نگرش شیوه اجرای پژوهش، در گروه پژوهش‌های پیمایشی و برحسب ماهیت داده‌ها، از نوع پژوهش - های کمی است. جامعه آماری پژوهش شامل تعداد ۴۲ روستای دارای سکنه بخش اسفندقه بوده است. در این پژوهش برای تعیین حجم نمونه تصادفی در سطح روستا، تعداد ۳۰ روستا به صورت تصادفی انتخاب شد. سپس در درون روستاهای انتخابی، خانوارهای نمونه تصادفی براساس روش نسبت به

اندازه خانوار روستاها^{۱۵} (P.P.S) پس از تعیین حجم نمونه، انتخاب شدند. در این ارتباط، حجم نمونه محاسبه شده برای روستاییان براساس فرمول «کوکران^{۱۶}» (سرای، ۱۳۹۳)، با سطح اطمینان ۹۵ درصد و پیش برآورد واریانس $0/25 * 0/5$ و دقت احتمالی مطلوب ۵ درصد، تعداد ۳۴۴ خانوار محاسبه شد. از آنجا که تعداد نمونه در تعدادی از روستاها، با توجه به روش نسبت به اندازه خانوار روستاها، حدنصاب لازم برای تکمیل پرسشنامه را پیدا نکرد، تعداد پرسشنامه‌های خانوار به ۳۷۰ خانوار افزایش یافت.

جدول ۱: روستاهای مورد مطالعه براساس تعداد خانوار و تعداد نمونه

نام روستا	تعداد خانوار	تعداد نمونه	نام روستا	تعداد خانوار	تعداد نمونه
ده نظام	۳۰	۸	گلوبیه	۲۵	۶
سرخوسفلی	۲۹	۷	محمد آباد	۲۴	۶
قرقوئییه	۵۴	۱۱	باغ نایب	۳۰	۸
تاج آباد	۷۶	۱۲	بغیغویییه	۴۲	۹
جنت	۲۸	۷	جورکان	۲۶	۶
چمک	۸۱	۱۳	کنارویییه	۲۸	۷
عشرت آباد	۲۶	۶	چناران ۲	۶۲	۱۰

۱۱	۸۶	دوغ آباد	۱۵	۷۸	فتح آباد
۱۲	۱۱۷	سرگز	۷	۲۹	شورآباد
۱۴	۱۵۳	سنگوئیه	۱۱	۴۴	گودرزان
۱۳	۱۱۹	عباس آباد	۱۴	۶۰	کوران
۱۵	۱۳۲	ابشور	۱۲	۷۴	خمرتوئیه
۱۷	۲۶۲	فردوس	۱۰	۵۳	انگرچاله
۲۳	۲۹۰	حسین آباد	۱۰	۴۹	قنات نو
۶۰	۱۳۸۷	دولت آباد	۱۰	۳۸	دوزغ دره
۳۷۰	۳۵۰۰	۳۰	۳۷۰	۳۵۰۰	جمع کل

(مأخذ: براساس یافته‌های پژوهش سال ۱۳۹۹)

توزیع و با توجه به مقدار آلفای کرونباخ به دست آمده، ویرایش نهایی پرسشنامه صورت گرفت و در نمونه مربوط، توزیع شد. سرانجام، برای پژوهش حاضر مقدار آلفای کرونباخ ۰/۷۹ به دست آمد. بنابراین، مقدار آلفای به دست آمده در این پژوهش چون به عدد ۱ نزدیک است، قابل اعتماد است.

بحث و نتایج

براساس یافته‌های پرسشنامه پژوهش حاضر، از مجموع ۳۷۰ خانوار پاسخ‌دهنده در نقاط روستایی مورد مطالعه، حدود ۵۸/۶ درصد مرد و در حدود ۴۱/۴ درصد زن بوده‌اند. از نظر سطح سواد هم حدود ۱۶/۲ ابتدایی و در حدود ۱۹/۷ درصد ابتدایی (توانایی خواندن و نوشتن)، در حدود ۲۱/۴ درصد دارای تحصیلات دبیرستان و در حدود ۲۱/۶ درصد دارای تحصیلات کاردانی و دیپلم، و حدود ۱۶/۵ درصد دارای تحصیلات کارشناسی، و حدود ۴/۶ درصد تحصیلات دارای تحصیلات کارشناسی‌ارشد و بالاتر بوده‌اند. از لحاظ نوع شغل، حدود ۶۰ درصد خانوارهای پاسخ‌دهنده کشاورز، میزان ۳۰ درصد کاسب و حدود ۱۰ درصد صنعتگر بوده‌اند (جدول ۲).

تجزیه و تحلیل ویژگی‌های جمعیت شناختی و تجمیع پرسش‌ها برای ورود به مدل، و تحلیل سازه‌ها و روابط بیان شده در چارچوب نظری با استفاده از نرم‌افزار تحلیل مسیر انجام شد. در این رابطه برای تبیین دقیق سؤال‌های پژوهش از مطالعات پژوهشگران گوناگون بهره گرفته شد. به منظور اطمینان از انطباق سؤال‌های برگرفته از پژوهش‌های پیشین با متغیرهای پژوهش و برای مشخص شدن روایی صوری این شاخص‌ها و انطباق آن با شرایط ایران و روستاهای ناحیه مورد مطالعه؛ درجه اهمیت شاخص‌های مؤلفه اثرگذار و اثرپذیر پژوهش، توسط چند تن از صاحب‌نظران دانشگاهی در حوزه برنامه‌ریزی روستایی در سطح دانشگاه‌های شهید بهشتی و خوارزمی، کارشناسان فرمانداری شهرستان جیرفت و جهاد کشاورزی شهرستان و بخش اسفندقه موردسنجش قرار گرفت. پس از دریافت نظرات آن‌ها، کارهای اصلاحی در پرسشنامه صورت گرفت و تعدادی از سؤال‌های بی‌اهمیت حذف شد. سنجش این شاخص‌ها به صورت گزینه‌های رتبه‌ای طیفی لیکرت از مقدار ۱ خیلی کم تا مقدار ۵ خیلی زیاد بود. برای بررسی پایایی و قابل اعتماد بودن داده‌های پرسشنامه‌ای پژوهش از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شد. بنابراین، ابتدا یک نمونه ۳۰ تایی از پرسشنامه در جامعه موردنظر

جدول ۲: ویژگی‌های جمعیت شناختی پاسخگویان در ناحیه مورد مطالعه

روستاییان		ویژگی‌های توصیفی		روستاییان		ویژگی‌های توصیفی	
درصد	فراوانی			درصد	فراوانی		
۱۶/۲	۶۰	ابتدایی	تحصیلات	۵۸/۶	۲۲۰	مرد	جنس
۱۹/۷	۷۳	راهنمایی					
۲۱/۴	۷۹	دبیرستان					
۲۱/۶	۸۰	کاردانی					
۱۶/۵	۶۱	کارشناسی					
۴/۶	۱۷	کارشناسی‌ارشد و بالاتر	۴۱/۴	۱۵۰	زن		
۱۰۰	۳۷۰	مجموع					
۰/۶۰	۱۹۰	کشاورزی	شغل	۱۰۰	۳۷۰	مجموع	
۰/۳۰	۱۱۰	کاسبی					
۰/۱۰	۷۰	صنعت					
۱۰۰		مجموع					

(مأخذ: براساس یافته‌های پژوهش سال ۱۳۹۹)

جدول ۳: مقدار آلفای کرونباخ محاسبه شده هر یک از متغیرها

آلفای کرونباخ	متغیر
۰/۷۶	آگاهی اجتماعی
۰/۸۳	اعتماد اجتماعی
۰/۷۴	انسجام اجتماعی
۰/۷۵	مشارکت اجتماعی
۰/۷۰	شبکه و روابط اجتماعی
۰/۷۸	تشکل و گروه‌های اجتماعی
۰/۸۱	عوامل نهادی
۰/۸۳	عوامل اجتماعی
۰/۷۳	عوامل فردی
۰/۷۰۰	عوامل اقتصادی
۰/۷۹	مجموع (آلفای کرونباخ کل متغیرها)

حاکمی از آن است، با توجه به این که سطح معنی‌داری برای همه متغیرها کوچک‌تر از ۰/۰۵ است؛ بنابراین، توزیع داده‌ها غیرنرمال است (جدول ۴).

در ادامه به منظور انتخاب آزمون‌های مناسب برای تحلیل یافته‌ها، از «آزمون کولموگروف - اسمیرنوف» بهره گرفته شد. نتایج به دست آمده برای متغیر سرمایه اجتماعی و عوامل اثرگذار بر آن

جدول ۴: بررسی وضعیت نرمال بودن داده‌ها با استفاده از آزمون کولموگروف - اسمیرنوف

شاخص‌ها	کولموگروف - اسمیرنوف	آماره	سطح معنی‌داری
آگاهی اجتماعی	۰/۱۹۵	۰/۱۹۸	۰/۱۹۸
اعتماد اجتماعی	۰/۱۹۰	۰/۱۹۱	۰/۱۹۱
انسجام اجتماعی	۰/۱۹۱	۰/۱۱۴	۰/۱۱۴

۰/۲۱۵	۰/۲۳۷	مشارکت اجتماعی
۰/۲۱۴	۰/۲۳۳	شبکه و روابط اجتماعی
۰/۱۱۴	۰/۱۹۹	تشکل اجتماعی
۰/۱۵۹	۰/۳۳۰	عوامل نهادی
۰/۰۹۹	۰/۳۱۷	عوامل اجتماعی
۰/۰۹۵	۰/۲۱۱	عوامل فردی
۰/۲۲۰	۰/۱۹۸	عوامل اقتصادی

یافته‌های پژوهش در خصوص وضعیت عوامل مؤثر بر بهبود سرمایه اجتماعی در روستاهای مورد مطالعه، از دیدگاه پاسخگویان بیانگر آن است. شاخص شبکه و روابط اجتماعی با میانگین ۰/۲۱۲، پایین‌ترین میزان و شاخص انسجام اجتماعی با میانگین ۰/۹۲ با بالاترین میانگین ارزیابی شده‌اند؛ در مجموع سرمایه اجتماعی با میانگین ۰/۹۴۲ پایین‌تر از وضعیت مطلوب ارزیابی شده است. بنابراین سرمایه اجتماعی در وضعیت نامطلوبی در بخش اسفندقه قرار دارد.

جدول ۵: بررسی شاخص‌های سرمایه اجتماعی در «ناحیه مورد مطالعه» با استفاده از آزمون تی تک نمونه‌ای

مطلوبیت عدد مورد آزمون					
مقدار	میانگین	سطح	اختلاف	فاصله اطمینان ۹۵ درصد	شاخص
آماره (t)	عددی	معنی‌داری	میانگین	حد بالا	حد پایین
۲/۲۴۴	۲/۱۵۱	۰/۰۰۰	۰/۱۵۱	۰/۰۴۴	۰/۲۳۳
۲/۳۴۴	۲/۱۴۰	۰/۰۰۰	۰/۱۴۰	۰/۰۶۷	۰/۲۳۲
۲/۹۲۳	۲/۱۶۰	۰/۰۰۰	۰/۱۶۰	۰/۰۷۸	۰/۲۴۲
۲/۴۶۶	۲/۱۳۵	۰/۰۰۰	۰/۱۳۵	۰/۰۶۵	۰/۱۹۶
۲/۱۲۳	۲/۱۵۶	۰/۰۰۰	۰/۱۵۶	۰/۰۴۵	۰/۷۹
۲/۴۱۶	۲/۱۶۳	۰/۰۰۰	۰/۱۶۳	۰/۰۶۸	۰/۱۷۲
۲/۹۴۲۱	۲/۱۱۲	۰/۰۰۰	۰/۱۱۲	۰/۰۴۵	۰/۱۴۴

«متغیر سرمایه اجتماعی»

وارسی رابطه بین عوامل اثرگذار بر سرمایه

اجتماعی روستاییان

نتایج حاصل از ضریب همبستگی پیرسون حاکی از آن است که بین عوامل نهادی با تشکل و گروه‌های اجتماعی با ضریب ۰/۵۵۶ بیشترین رابطه معنادار و با شبکه و روابط اجتماعی با ضریب ۰/۴۱۳ کمترین رابطه معنادار برقرار است. همچنین بین عوامل اجتماعی با مشارکت اجتماعی با ضریب ۰/۵۱۹ بیشترین رابطه معنادار و با اعتماد اجتماعی با

ضریب ۰/۴۳۵ کمترین رابطه معنادار برقرار است. و بین عوامل فردی با مشارکت اجتماعی با ضریب ۰/۵۵۲ بیشترین رابطه معنادار و با اعتماد اجتماعی با ضریب ۰/۴۳۰ کمترین رابطه معنادار برقرار است. همچنین نتایج نشان داد که بین عوامل اقتصادی با شبکه و روابط اجتماعی ضریب ۰/۴۲۲ بیشترین رابطه معنادار و با انسجام اجتماعی با ضریب ۰/۳۲۸ کمترین رابطه معنادار برقرار است.

جدول ۶: همبستگی میان عوامل اثرگذار با میزان سرمایه اجتماعی با استفاده از آزمون همبستگی پیرسون

عوامل	سرمایه اجتماعی	آگاهی اجتماعی	اعتماد اجتماعی	انسجام اجتماعی	مشارکت اجتماعی	شبکه و روابط اجتماعی	تشکل و گروه‌های اجتماعی
عوامل نهادی	ضریب پیرسون	* ۰/۴۷۱	* ۰/۵۲۸	* ۰/۴۵۹	* ۰/۵۱۳	* ۰/۴۱۳	* ۰/۵۵۶
سطح معناداری	۰/۰۰۱	۰/۰۰۰	۰/۰۰۲	۰/۰۰۲	۰/۰۰۲	۰/۰۰۰	۰/۰۰۲
تعداد	۳۷۰	۳۷۰	۳۷۰	۳۷۰	۳۷۰	۳۷۰	۳۷۰
عوامل اجتماعی	ضریب پیرسون	* ۰/۴۵۶	* ۰/۴۳۵	* ۰/۴۴۰	* ۰/۵۱۹	* ۰/۴۲۶	* ۰/۵۱۴
سطح معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۱	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۱	۰/۰۰۰
تعداد	۳۷۰	۳۷۰	۳۷۰	۳۷۰	۳۷۰	۳۷۰	۳۷۰
عوامل فردی	ضریب پیرسون	* ۰/۴۴۴	* ۰/۴۳۰	* ۰/۴۳۳	* ۰/۵۵۲	* ۰/۴۳۹	* ۰/۵۶۳
سطح معناداری	۰/۰۰۱	۰/۰۰۰	۰/۰۰۱	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
تعداد	۳۷۰	۳۷۰	۳۷۰	۳۷۰	۳۷۰	۳۷۰	۳۷۰
عوامل اقتصادی	ضریب پیرسون	* ۰/۳۲۴	* ۰/۴۱۹	* ۰/۳۲۸	* ۰/۴۰۳	* ۰/۴۲۲	* ۰/۴۱۲
سطح معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۱	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۲	۰/۰۰۰
تعداد	۳۷۰	۳۷۰	۳۷۰	۳۷۰	۳۷۰	۳۷۰	۳۷۰

* رابطه بین متغیرها براساس ضریب همبستگی پیرسون است.

واکاوی اثرات عوامل مؤثر بر بهبود سرمایه اجتماعی روستاییان

برای واکاوی اثرات عوامل مؤثر بر میزان سرمایه اجتماعی از آزمون رگرسیون چند متغیره استفاده شده است. نتایج در جدول ۷ حاکی از آن است که مقدار ضریب تعیین برابر است با ۰/۷۸۸ که نشان می‌دهد که متغیر اثرگذار (عوامل نهادی، اجتماعی، فردی و اقتصادی) ۰/۷۸ درصد از متغیر اثرپذیر (سرمایه اجتماعی) را تبیین می‌کند که حاکی از آن

است که میان عوامل مؤثر بر میزان سرمایه اجتماعی با توجه به سطح معناداری به دست آمده که برابر با ۰/۰۰۱ است رابطه معنی‌داری وجود دارد. به گونه‌ای که اثرات عوامل موثر (عوامل نهادی، اجتماعی، فردی و اقتصادی) بر میزان سرمایه اجتماعی در سکونتگاه‌های روستایی بخش اسفندقه چشمگیر بوده است. به گونه‌ای که اثر عوامل اثرگذار بر میزان سرمایه اجتماعی معنادار بوده است (جدول ۷).

جدول ۷: واریانس عوامل اثرگذار بر میزان بهبود سرمایه اجتماعی

خطای معیار	ضریب تعیین تصحیح شده	ضرب تعیین	ضرب همبستگی چندگانه
۰/۰۵	۰/۷۵۱	۰/۷۸۸	۰/۷۸۹

جدول ۸: واریانس مبتنی بر وجود رابطه خطی، عوامل اثرگذار بر میزان سرمایه اجتماعی

مؤلفه	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آمار F	سطح معنادار
اثر رگرسیونی	۷/۴۵۰	۶	۵/۳۲۴	۲۱/۲۲۱	۰/۰۰۱
باقیمانده	۳/۵۳۰	۳۳۴	۰/۰۰۱		
جمع	۱۰/۰۰۰	۳۷۰			

اقتصادی با ضریب بتای ۰/۲۷۱ به ترتیب اثرات کمتری را بر متغیر سرمایه اجتماعی در سکونتگاه‌های روستایی بخش اسفندقه داشته‌اند.

نتایج حاکی از آن است که عوامل نهادی و عوامل اجتماعی به ترتیب با مقدار بتای ۰/۳۷۴ و ۰/۳۳۶ بیشترین تأثیر را بر میزان سرمایه اجتماعی داشته‌اند؛ و عوامل فردی با ضریب بتای ۰/۲۷۵ و عوامل

جدول ۹: ضریب رگرسیون عوامل اثرگذار (عوامل نهادی، اجتماعی، فردی، اقتصادی) و متغیر اثرپذیر (سرمایه اجتماعی)

متغیرها	ضریب استاندارد	ضریب غیراستاندارد	T	سطح معناداری
	BETA	B		
متغیر اثرپذیر (سرمایه اجتماعی)	-	۰/۲۹	۲/۴۱۱	۰/۰۵۵
عامل نهادی	۰/۳۷۰	۰/۲۷۸	۶/۱۲۳	۰/۰۰۰
عوامل اجتماعی	۰/۳۴۴	۰/۲۵۳	۵/۵۶۱	۰/۰۰۰
عوامل فردی	۰/۲۷۵	۰/۲۱۳	۵/۱۱۲	۰/۰۰۰
عوامل اقتصادی	۰/۲۷۱	۰/۲۱۰	۵/۰۹۸	۰/۰۰۰

نهادی با مقدار بتای ۰/۳۷۰ تعلق دارد؛ بنابراین در مرحله بعد عامل نهادی به‌عنوان متغیر اثرپذیر در نظر گرفته شده است. در این راستا نتایج تحلیل مسیر حاکی از آن است که در دومین مرحله، عوامل نهادی که بیشترین ضریب بتا را به خود اختصاص داده بود؛ به‌عنوان متغیر اثرپذیر و عوامل اجتماعی، عوامل فردی و عوامل اقتصادی به‌عنوان متغیر اثرگذار در نظر گرفته شده‌اند که نتایج نشان‌دهنده معنی‌دار بودن ضریب t برای همه متغیرها است که ضریب معناداری آن‌ها از ۰/۰۱ درصد کمتر است.

در ادامه برای واکوی اثرات مستقیم و غیرمستقیم عوامل اثرگذار (عوامل نهادی، اجتماعی، فردی و عوامل اقتصادی) بر میزان سرمایه اجتماعی روستاییان از آزمون تحلیل مسیر استفاده شده است. برای انجام تحلیل مسیر ابتدا بین متغیر اثرپذیر و متغیرهای اثرگذار رگرسیون گرفته شد؛ براساس نتایج؛ عامل نهادی بیشترین تأثیر را بر میزان سرمایه اجتماعی داشت. در مراحل بعد هریک از شاخص‌ها که بیشترین ضریب بتا را داشته‌اند به‌عنوان متغیر اثرپذیر و سایر شاخص‌ها متغیر اثرگذار در نظر گرفته شدند. نتایج رگرسیون نشان می‌دهد که بیشترین ضریب بتا به عوامل

جدول ۱۰: ضریب رگرسیون متغیرهای اثرگذار (عوامل اجتماعی، عوامل فردی، عوامل اقتصادی) و متغیر اثرپذیر (عوامل نهادی)

متغیرها	ضریب استاندارد	ضریب غیراستاندارد	T	سطح معناداری
	BETA	B		

متغیر اثرپذیر (عوامل نهادی)	-	۰/۰۲۱	۰/۴۶	۲/۶۳۴	۰/۰۶۳
عوامل اجتماعی	۰/۴۴۹	۰/۰۰۳	۰/۴۸۵	۶/۳۱۷	۰/۰۰۰
عوامل فردی	۰/۳۷۴	۰/۰۰۵	۰/۳۱۹	۵/۷۴۲	۰/۰۰۰
عوامل اقتصادی	۰/۳۰۳	۰/۰۰۶	۰/۲۱۶	۳/۶۷۶	۰/۰۰۰

می‌شود. نتایج بدست آمده حاکی از معنی‌دار بودن ضریب t برای همه متغیرها است که ضریب معناداری آن‌ها از ۰/۰۱ درصد کمتر است.

نتایج در جدول ۱۰ حاکی از آن است که بالاترین ضریب بتا را عوامل اجتماعی با مقدار بتای ۰/۴۴۹ به خود اختصاص داده است؛ بنابراین در مرحله بعد عوامل اجتماعی به‌عنوان متغیر اثرپذیر نشان داده

جدول ۱۱: ضریب رگرسیون متغیرهای اثرگذار (عوامل فردی و عوامل اقتصادی) و متغیر اثرپذیر (عوامل اجتماعی)

متغیرها	ضریب استاندارد	ضریب غیراستاندارد	T	سطح معناداری
	BETA	خطای استاندارد	B	
متغیر اثرپذیر (عوامل اجتماعی)	-	۰/۰۱۹	۳/۴۱۲	۰/۰۷۹
عوامل فردی	۰/۳۵۰	۰/۰۰۳	۵/۳۳۱	۰/۰۰۰
عوامل اقتصادی	۰/۳۳۷	۰/۰۰۵	۴/۳۱۲	۰/۰۰۰

نتایج در جدول ۱۱ حاکی از آن است که بیشترین ضریب بتا را عوامل فردی با مقدار بتای ۰/۳۵۰ خود اختصاص داده است؛ بنابراین در مرحله بعد عوامل فردی به‌عنوان متغیر اثرپذیر در نظر گرفته شده است. نتایج نشان‌دهنده معنی‌دار بودن ضریب t برای همه متغیرها است که ضریب معناداری آن‌ها از ۰/۰۱ درصد کمتر است.

جدول ۱۲: ضریب رگرسیون متغیرهای اثرگذار (عوامل فردی) و متغیر اثرپذیر (عوامل اقتصادی)

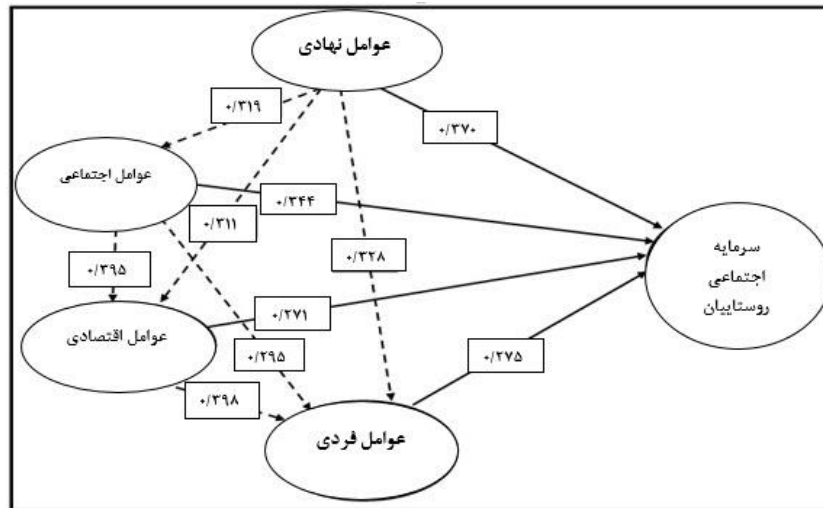
متغیرها	ضریب استاندارد	ضریب غیراستاندارد	T	سطح معناداری
	BETA	خطای استاندارد	B	
متغیر اثرپذیر (عوامل فردی)	-	۰/۰۴۲	۳/۳۷۱	۰/۰۴۸
عوامل اقتصادی	۰/۳۵۳	۰/۰۰۲	۴/۵۱۲	۰/۰۰۰

اثرگذار (عوامل) به‌طور مستقیم بر روی سرمایه اجتماعی تأثیرگذار هستند. همچنین به‌جز عوامل اقتصادی همه متغیرها به‌طور غیرمستقیم نیز بر متغیر سرمایه اجتماعی تأثیرگذار است. نتایج حاکی از آن است که عوامل نهادی با اثر کلی ۰/۷۳۱ و عوامل اجتماعی با اثر کلی ۰/۶۵۶ به ترتیب بیشترین تأثیر را بر سرمایه اجتماعی در سکونتگاه‌های بخش اسفندقه دارند و عوامل اقتصادی با اثر کلی ۰/۲۷۱ کم‌ترین تأثیر را بر متغیر اثرپذیر (سرمایه اجتماعی) داشته است. در

نتایج حاکی از معنی‌دار بودن ضریب t برای عوامل نهادی در سطح ۰/۰۱ معنادار است. بنابراین در شکل ۳ نتایج مرحله نهایی از تحلیل مسیر نشان دهنده اثرات مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای اثرگذار و اثرپذیر است. در این راستا براساس تحلیل مسیر؛ برای به دست آوردن اثرات غیرمستقیم متغیرهای اثرگذار، ضرایب مسیر در هم ضرب شدند و برای اثرات کلی ضرایب کلیه مسیر منتهی به متغیر اثرپذیر در هم جمع شدند. همان‌گونه که نتایج تحلیل مسیر نشان می‌دهد همه متغیرهای

اجتماعی پایین‌تر از حد مطلوب است؛ در مجموع سرمایه اجتماعی با میانگین ۲/۹۴۲ پایین‌تر از وضعیت مطلوب به دست آمده است.

این راستا نتایج حاکی از آن است که وضعیت سرمایه اجتماعی در میان سکونتگاه‌های روستایی بخش اسفندقه نامطلوب است؛ به‌گونه‌ای که میانگین به دست آمده همه شاخص‌های سرمایه

شکل ۳: تحلیل مسیر اثرات عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی

جدول ۱۳: سنجش میزان اثرات مستقیم و غیرمستقیم عوامل مؤثر بر بهبود سرمایه اجتماعی

متغیر	اثر مستقیم	اثر غیرمستقیم	اثر کلی	اولویت‌بندی
عامل نهادی	۰/۳۷۰	۰/۳۶۱	۰/۷۳۱	۱
عوامل اجتماعی	۰/۳۴۴	۰/۳۱۲	۰/۶۵۶	۲
عوامل فردی	۰/۲۷۵	۰/۷۸	۰/۳۵۳	۳
عوامل اقتصادی	۰/۲۷۱	-	۰/۲۷۱	۴

بنابراین سرمایه اجتماعی در وضعیت نامطلوبی در سکونتگاه‌های روستایی بخش اسفندقه قرار دارد؛ این نتیجه با یافته‌های (Galli et al, 2020)؛ که اگر آگاهی اجتماعی، اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی، مشارکت اجتماعی، تشکل و گروه‌های اجتماعی و شبکه اجتماعی و عوامل نهادی، اجتماعی، فردی و اقتصادی در سکونتگاه‌های روستایی ضعیف باشد، سرمایه اجتماعی در وضع نامطلوبی قرار می‌گیرد، مطابقت دارد؛ همچنین با یافته‌های (Warner, 1999; Hofferth and Iceland, 1998) که سرمایه اجتماعی را به عنوان یکی از عوامل مهم برای بهبود وضعیت سکونتگاه‌های روستایی قلمداد کرده است نیز

همراستا است. بر این اساس، مشخص شد که میان عوامل نهادی، اجتماعی، فردی و اقتصادی و سرمایه اجتماعی روستاییان، رابطه معناداری وجود دارد. براساس ضریب همبستگی پیرسون نتایج نشان می‌دهد که میان عوامل فردی با شاخص‌های مختلف سرمایه اجتماعی رابطه معناداری در سطح ۰/۰۱ برقرار است. این نتیجه با پژوهش (Adebayo, 2014)؛ که طبق آن بین عوامل نهادی، اجتماعی، فردی و اقتصادی روستاییان و سرمایه اجتماعی رابطه وجود دارد؛ هم‌راستا است. افزون بر این، بنیادی‌ترین عوامل اثرگذار بر بهبود سرمایه اجتماعی در میان سکونتگاه‌های روستایی بخش اسفندقه عوامل نهادی، اجتماعی، فردی و اقتصادی

به سخن دیگر، هنگامی که ابعاد سرمایه اجتماعی در جوامع قوی‌تر باشد، روستاییان به احتمال زیاد، بیشتر قادر به استفاده از فرصت‌های مختلف هستند. اهمیت سرمایه اجتماعی در این مهم نهفته است که اعتماد و عمل متقابل، همکاری را از طریق کاهش هزینه‌های معامله افزایش می‌دهد چرا که افراد مجبور نیستند هزینه‌هایی را برای نظارت بر رفتار دیگران انجام دهند و به جای آن به ایجاد اعتماد برای انجام کارهای جمعی و گروهی می‌پردازند. در تحقیق حاضر، مفهوم سرمایه اجتماعی به عنوان ابزاری برای سکونتگاه‌های روستایی مورد مطالعه قرار گرفته است. لذا در صورتی که سرمایه اجتماعی به عنوان زیرساختی برای سکونتگاه‌های روستایی در نظر گرفته شود، می‌تواند تأثیرات منفی مرتبط با این مقوله را کاهش دهد. همچنین با برنامه‌ریزی‌های لازم و اجرایی، بهبود عوامل فردی، اجتماعی و اقتصادی و نهادی می‌توان به فرآیند سرمایه اجتماعی روستاییان در سکونتگاه‌های روستایی کمک کرد. به سخن دیگر، توان‌افزایی محلی از این رو اهمیت دارد که می‌تواند در ایجاد چرخه‌های پایدار توانا ساز مؤثر واقع شود. در اینجا فرآیند توان‌افزایی محلی منجر به مشارکت آگاهانه و فعال مردم روستایی در اجتماع محلی می‌شود. این فرآیند مانند بسیاری از فرایندهای اجتماعی دیگر، فرآیندی تدریجی است که با تجربه‌های کوچک آغاز می‌شود. سرمایه اصلی در این تجربه‌های کوچک اعتماد است که مردم به هم می‌کنند. مردم کم‌کم فرا می‌گیرند، که گرد هم آمده و با هم درباره نحوه تأثیرگذاری طبیعی موجود در محیط گفتگو کنند. تجربیات خود را با هم در میان بگذارند و تلاش کنند که با درک نیازها بر منابع مشترک، برنامه‌ای را به منظور بهبود وضع موجود طراحی کنند.

است. بنابراین نتایج نشان می‌دهد که سطح معناداری به دست آمده برای تمام متغیرهای نهادی، اجتماعی، فردی و اقتصادی کوچک‌تر از سطح ۰/۰۵ است بنابراین می‌توان نتایج را به جامعه آماری تعمیم داد. همچنین، نتایج آشکار ساخت که مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر بهبود سرمایه اجتماعی؛ عوامل نهادی، اجتماعی، فردی و اقتصادی است. این نتایج با یافته‌های (Dorobantu and Nistoreanu, 2012)؛ که مهم‌ترین عامل اثرگذار در روستا را عوامل نهادی، اجتماعی، فردی و اقتصادی به‌منظور مشارکت بیشتر آن‌ها و ارتقاء شاخص‌های سرمایه اجتماعی در این راستا پرداخته، همسویی دارد؛ و با یافته‌های (Brown and Sonwa, 2015)؛ که سرمایه اجتماعی از عوامل نهادی، اجتماعی، فردی و اقتصادی ایجاد و مورد استفاده قرار می‌گیرد، مطابقت دارد.

نتیجه‌گیری

بر مبنای واکاوی ادبیات موضوع، صاحب‌نظران علوم اجتماعی همچون «پاتنام» و «کلمن» به نقش بنیادین سرمایه اجتماعی و ابعاد آن تأکید داشتند؛ که می‌تواند به مردم و برنامه‌ریزان در بهبود ابعاد سرمایه اجتماعی و حل چالش‌های اجتماعی - اقتصادی کمک رساند. بر این بنیاد، پژوهش حاضر به واکاوی عوامل مؤثر بر بهبود سرمایه اجتماعی در سکونتگاه‌های روستایی در ناحیه مورد مطالعه پرداخته است. امروزه سرمایه اجتماعی را به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های اصلی مورد نیاز برای روستاییان تلقی می‌کنند؛ به گونه‌ای که روستاییان به عنوان عامل مؤثر از نظر نیروی انسانی مورد نیاز در سکونتگاه‌های روستایی، سهم عمده و به سزایی دارند؛ به گونه‌ای عوامل فردی، اجتماعی و اقتصادی و نهادی زمینه برای سرمایه اجتماعی هموارتر سازد.

پانوش

- 1-Emil Durkheim
- 2-Max Weber
- 3-Emil Simmel,
- 4-Pierre Bourdieu,1930
- 5-James Coleman, 1966
- 6-Glenn Lori,1970
- 7-Bon Boret, 1980
- 8-Williamson,1981
- 9-Baker, 1983
- 10-Robert Putnam, 1985
- 11-Francis Fukuame, 1990
- 12-Jürgen Habermas, 1982
- 13-Communicative Theory
- 14-Bottom – up
- 15-Probability Proportional to Size
- 16-Cochran

منابع

- Adebayo, A.S., 2014. Local Government and the Challenges of Rural Development in Nigeria (1999 to date), *IOSR Journal Of Humanities And Social Science*, v. 19(4), p. 98-107.
- Adedire, S.A., 2014. Local Government and the Challenges of Rural Development in Nigeria (1999 to date), *IOSR Journal of Humanities and Social Science*, v. 19(4), p. 98-107.
- Angelstam, P., Fedoriak, M., Cruz, F., Muñoz-Rojas, J., Yamelynets, T., Manton, M. and Jansson, N., 2021. Meeting places and social capital supporting rural landscape stewardship: A Pan-European horizon scanning. *Ecology and Society*, v. 26(1).
- Bahl, R.W. and Linn, J.F., 1992. Urban public finance in developing countries: The World Bank.
- Barrios, J.M., Benmelech, E., Hochberg, Y.V., Sapienza, P. and Zingales, L., 2021. Civic capital and social distancing during the Covid-19 pandemic☆. *Journal of public economics*, v. 193, 104-310.
- Borgonovi, F. and Andrieu, E., 2020. Bowling together by bowling alone: Social capital and Covid-19. *Social Science & Medicine*, v. 265, p. 113501.
- Brown, H., Peach, C. and Sonwa, D.J., 2015., Rural local institutions and climate change adaptation in forest communities in Cameroon. *Ecology and Society*, v. 20(2).
- Choi, S. and Lee, M., 2021. Diversity as an opportunity or a challenge? A cross-national study of ethnic diversity and students' generalized trust. *International Journal of Educational Development*, v. 80, p. 102-301.
- Cobbinah, P.B., 2015. Local attitudes towards natural resources management in rural Ghana, *Management of Environmental Quality: An International Journal*.
- Day, Ch., Gu, Q., and Sammons, P., 2016. The impact of leadership on student outcomes: How successful school leaders use transformational and instructional strategies to make a difference. *Educational administration quarterly*, v. 52(2), p. 221-258.
- Dorobantu, M.R. and Nistoreanu, P., 2012. Rural Tourism and Ecotourism—the Main Priorities in Sustainable Development Orientations of Rural Local Communities in Romania.
- Egreteau, R., 2017. Parliamentary development in Myanmar: an overview of the Union Parliament, 2011-2016, Yangon (Myanmar), The Asia Foundation (Burma)..
- Elgar, F.J., Stefaniak, A. and Wohl, M.J.A., 2020. The trouble with trust: Time-series analysis of social capital, income inequality, and COVID-19 deaths in 84 countries, *Social Science & Medicine*, v. 263, p. 113-365.
- Fan, V.S. and Mahadevan, R., 2019. The role of social capital and remote

- Chinese villagers' well-being. *Social Indicators Research*, v. 143(3), p. 1109-1128.
- Forsell, T., Tower, J. and Polman, R., 2020. Development of a scale to measure social Capital in Recreation and Sport Clubs. *Leisure Sciences*, v. 42(1), p. 106-122.
- Fraser, T., 2021. Japanese social capital and social vulnerability indices: Measuring drivers of community resilience 2000–2017. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, v. 52, p. 101-965.
- Frost, P., Campbell, B., Mutamba, M., Mandondo, A. and Kozanayi, W., 2007. In search of improved rural livelihoods in semi-arid regions through local management of natural resources: lessons from case studies in Zimbabwe. *World Development*, v. 35(11), p. 1961-1974.
- Habes, M., Alghizzawi, M., Salloum, S.A. and Mhamdi, Ch., 2021. Effects of Facebook personal news sharing on building social capital in Jordanian universities. *Recent Advances in Intelligent Systems and Smart Applications*, p. 653-670, Springer: International Publishing.
- Jamal, T. and Budke, C., 2020. Tourism in a world with pandemics: local-global responsibility and action, *Journal of tourism futures*, v. 6(2), p. 181-188.
- Lestarini, R., Harmain, R., Wulandhary, S. and Utari, D., 2018. The implementation strategy of customary law aspect in protecting local environment. In *E3S Web of Conferences*, v. 52, p. 00041, EDP Sciences..
- Muro, M. and Jeffrey, P., 2008. A critical review of the theory and application of social learning in participatory natural resource management processes, *Journal of environmental planning and management*, v. 51(3), p. 325-344.
- Ohe, Y. and Kurihara, Sh., 2013. Evaluating the complementary relationship between local brand farm products and rural tourism: Evidence from Japan. *Tourism Management*, v. 35, p. 278-283.
- Sørensen, J.F., 2012. Testing the hypothesis of higher social capital in rural areas: the case of Denmark, *Regional Studies*, v. 46(7), p. 873-891.
- Simpson, A., Farrelly, N. and Holliday, I., 2018. *Routledge handbook of contemporary Myanmar*.
- Tsimpo, C. and Wodon, Q., 2018. *Residential Piped Water in Uganda: The World Bank*.
- Vajja, A. and White, H., 2008. Can the World Bank build social capital? The experience of social funds in Malawi and Zambia. *The Journal of Development Studies*, v. 44(8), p. 1145-1168.
- Vasylchenko, O.P., Lotiuk, O.S. and Gut, N.Y., 2018. Civil Society as The Subject of Formation of State Policy in the Sphere of Subsoil Use and Protection, *Scientific Bulletin of National Mining University*, v. 6.
- Zhu, L., Wang, B. and Sun, Y., 2020. Multi-objective optimization for energy consumption, daylighting and thermal comfort performance of rural tourism buildings in north China. *Building and Environment*, v. 176, p. 106-841.